

Григорій Петрович МАРОЩАК*(Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», м. Київ)*

СУТНІСТЬ ЮРИДИЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Статтю присвячено теоретико-правовому аналізу юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства та дослідженню його сутності. Особливу увагу приділено основним ризикам провадження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства. У статті запропоновано визначення поняття «підприємницька діяльність у сфері сільського господарства», досліджено особливості такої діяльності. Аргументовано тезу, що особливості підприємницької діяльності у сфері сільського господарства зумовлені специфікою кліматичних та природних умов, сезонністю, високою капіталомісткістю, специфікою земельних відносин та залежністю від державної підтримки. Підкреслено, що успішний розвиток підприємницької діяльності у сфері сільського господарства передусім потребує ефективного управління ризиками, інвестицій, інноваційного підходу до вирішення основних завдань та якісного юридичного супроводження. Досліджено основні форми юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства. У статті надано авторське визначення поняття «юридичне супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства». Обґрунтовано, що метою юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства – є мінімізація правових ризиків, правовий захист прав та відповідного суб'єктів господарської діяльності, а також забезпечення відповідності їхньої діяльності чинним нормам права.

Ключові слова: *агробізнес, консалтинг, підприємницька діяльність, правовий захист, сільське господарство, юридичне супроводження.*

Постановка проблеми. Україна - аграрна країна, яка володіє третіною чорноземів світу. А отже, має дуже високий потенціал для розвитку сільського господарства, вироблення якісної, конкурентоздатної сільськогосподарської продукції, і отримання лідерства на світових аграрних ринках. Саме тому розвиток і підтримка з боку держави підприємницької діяльності у сфері сільського господарства – є ключовим фактором економічного розвитку України. Адже, підприємницька діяльність у сфері сільського господарства забезпечує, по-перше, продовольчу безпеку світу; по-друге, зайнятість населення; по-третє, валютні надходження до державного бюджету України. Доцільно зазначити, що підприємницька діяльність у сфері сільського господарства пов'язана із певними викликами та ризиками. Передусім, в умовах воєнного стану, є

ризик втрати (знищення) майна (у тому числі земельних ресурсів) та сільськогосподарської продукції. Крім того, перед підприємствами аграрної сфери постають такі виклики, як: рейдерські атаки та незаконні дії контрагентів; кризові умови діяльності, пов'язані із внутрішньою політикою держави; вирішення спорів із контрагентами у судах; постійні перевірки та аудити з боку контролюючих органів; оскарження неправомірних дій, рішень, бездіяльності органів публічної влади; врегулювання трудових спорів із працівниками сільськогосподарських підприємств; потреба проведення правової експертизи численних цивільно-правових договорів тощо. Таким чином, зазначені виклики та проблеми, які постійно потребують вирішення з боку підприємців у сфері сільського господарства актуалізують питання теоретико-правового дослідження сутності юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства.

Проблематиці юридичного супроводження підприємницької діяльності у тій чи іншій мірі присвячували свої наукові праці такі вітчизняні вчені, як-то: О. М. Бандурка, А. В. Бурковська, С. М. Гусаров, Р. А. Джабраїлов, І. Г. Діхтяр, Ф. О. Журавка, А. М. Захарченко, А. Т. Комзюк, К. Б. Левченко, Л. В. Могілевський, О. М. Музичук, Н. В. Нікітченко, О. О. Онищук, В. В. Сокурєнко, О. О. Шевчук, О. М. Юхимюк та інші. Утім, проблема юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства є малодослідженою, а тому потребує теоретико-правового дослідження.

Метою цієї статті є розкрити сутність і значення юридичного супроводу підприємницької діяльності у сфері сільського господарства. Досягнення поставленої мети потребує вирішення таких завдань: навести основні ризики провадження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства; розглянути сутність поняття «підприємницька діяльність у сфері сільського господарства», дослідити особливості такої діяльності; дослідити основні форми юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства; сформулювати авторське визначення поняття «юридичне супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства», визначити її мету.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором було вперше здійснено комплексне дослідження вітчизняного законодавства та адміністративно-правової доктрини, у ході якого вперше було сформульовано визначення поняття «юридичне супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства», визначено її мету крізь призму авторського осмислення провідних ознак такої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Підприємницька діяльність дає можливість особистості реалізувати власний потенціал, проявити творчі здібності. Цей процес завжди супроводжується певними ризиками. Саме тому підприємницькою діяльністю займаються люди, які не бояться брати на себе відповідальність. У цьому контексті слід звернути увагу, що

законодавець також визначає підприємницьку діяльність, як таку, що здійснюється «на власний ризик». Так, у ст. 42 Господарського кодексу України підприємницька діяльність визначена так: «Це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку»¹. Вчені використовують інший підхід до визначення поняття «підприємницька діяльність». Зокрема, В. М. Селіванов визначає підприємницьку діяльність через розкриття основних ознак зазначеного поняття, що дозволяє відмежувати підприємництво від інших видів господарської діяльності. Тож, на думку вченого «підприємництвом є не будь-яка корисна для суспільства діяльність по виробництву продукції, наданню послуг, а лише та, що характеризується такими основними ознаками: економічною самостійністю та автономною волею її суб'єктів; ініціативністю; творчим новаторським характером; систематичністю; здійснюється на власний ризик і під власну повну майнову відповідальність; здійснюється з метою одержання прибутку; є правомірною»². Отже, науковець визначає підприємницьку діяльність як правомірну, прибуткову діяльність по виробництву продукції, наданню послуг, яка характеризується, зокрема: ініціативністю, новаторством, систематичністю, ризикованістю.

Враховуючи функціонування в умовах ринкової економіки, підприємницька діяльність у сфері сільського господарства має ряд особливостей. Аналізуючи особливості підприємницької діяльності у сфері сільського господарства, слід враховувати те, що у даному різновиді господарської діяльності економічний процес виробництва тісно пов'язаний з природним. Це проявляється у тому, що результати такого виду підприємницької діяльності залежать як від працівників та їх професійності, матеріально-технічної оснащеності підприємства, а також від природних умов. Тому підприємницька діяльність у сфері сільського господарства має свої особливості, які зумовлені впливом природних факторів на результати виробничої сфери та використанням особливого природного ресурсу - землі, якій притаманна специфічна властивість, а саме, природна родючість. Утім, окрім зазначених умов, що визначають основну специфіку такого виду підприємницької діяльності, є також ряд інших особливостей. Для того, щоб їх виокремити, передусім, необхідно з'ясувати визначення поняття «підприємницька діяльність у сфері сільського господарства». Так, Ю. В. Охота розглядає сільськогосподарське підприємство як «самостійний суб'єкт господарювання, діяльність якого об'єднує відносини з виробництва, первісної переробки і реалізації

¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Голос України* від 16.03.2003. № 49.

² Селіванов В. М. Концептуальні засади Кодексу про підприємництво України. *Право України*. 1995. № 2. С. 8.

сільськогосподарської продукції»¹. З наведеного стає зрозумілим, що метою діяльності сільськогосподарського підприємства є виробництво, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції для отримання прибутку. Вбачається, що як і при інших видах господарської діяльності, основною метою сільськогосподарського підприємства є отримання прибутку. Тому спробуємо надати визначення поняття «підприємницька діяльність у сфері сільського господарства», враховуючи основні його особливості. Так, сільськогосподарське підприємство пов'язане із: 1) задоволенням першої життєвої необхідності людини – потреба у продуктах харчування²; 2) землею, яка є основним засобом виробництва; 3) ризиками, обумовленими погодою, природними катаклізмами тощо; 4) особливостями кліматичних умов, де провадиться така діяльність; 5) сезонним характером виробництва; 6) потребою у значних інвестиціях у сільськогосподарську техніку, добрива, засоби захисту рослин; 7) залежністю від державної підтримки; 8) податковими особливостями; 9) специфікою земельних відносин, яка пов'язана із формами власності на відповідні земельні ділянки; особливостями зберігання та реалізації готової продукції. Таким чином, особливості підприємницької діяльності у сфері сільського господарства зумовлені специфікою кліматичних і природних умов, сезонністю, високою капіталомісткістю, специфікою земельних відносин та залежністю від державної підтримки.

З урахуванням наведених особливостей пропонуємо під підприємницькою діяльністю у сфері сільського господарства розуміти самостійну, ініціативну, інноваційну, систематичну, на власний ризик і під особисту відповідальність діяльність суб'єктів господарювання, спрямовану на виробництво, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції з метою отримання прибутку. Успішний розвиток підприємницької діяльності у сфері сільського господарства передусім потребує ефективного управління ризиками, інвестицій, інноваційного підходу до вирішення основних завдань та якісного юридичного супроводження.

Сьогодні неможливо уявити господарську діяльність сільськогосподарського підприємства без належним чином організованого юридичного супроводження. Таким чином вбачається, що юридичне супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства є невід'ємною складовою успішного провадження господарської діяльності у окресленій сфері. Актуальною є точка зору Є. О. Штефури, який зазначає, що юридичне супроводження є процесом, у якому юристи надають професійну правову допомогу клієнтам з усіх юридичних питань і справ. На переконання автора, юридичне супроводження може включати консультації, правничу допомогу, підготовку документів, участь у

¹ Охота Ю. В. Підприємницька діяльність в аграрному секторі: сутність, організаційно-правова форма та інші основні аспекти. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2018. № 3. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2018/153.pdf.

² Сичова М. О., Шевченко Н. О. Особливості розвитку підприємництва в аграрному секторі регіону. *Економіка АПК*. 2010. № 13. С. 2–4.

переговорах з контрагентами, представництво клієнтів у в суді або перед органами державної влади та місцевого самоврядування, у тому числі інші форми юридичної допомоги, які спрямовані на захист прав та інтересів клієнта. Таким чином, цей процес спрямований на захисту інтересів клієнт і забезпечення правової визначеності у діяльності останнього¹.

Уточнюючи наведене визначення, пропонуємо під юридичним супроводженням розуміти комплекс послуг спеціаліста у сфері права, спрямований на надання правничої допомоги, супроводження господарської діяльності, забезпечення законності та правового захисту для відповідного суб'єкта. Якщо розглядати питання юридичного супроводження суб'єкта господарської діяльності, зокрема, у сфері сільського господарства, доцільно зазначити, що це практична діяльність спеціаліста у сфері права, яка включає в себе юридичне обслуговування, супровід господарської діяльності відповідного господарюючого суб'єкта, зокрема, його юридичне консультування, договірну експертизу, судове представництво, податковий супровід, правовий аудит тощо.

На приватному юридичному ринку для підприємців, у тому числі у сфері сільського господарства, окрім правової роботи юристів, що перебувають у штаті підприємств, юридичне супроводження діяльності пропонується також у формах юридичного консалтингу та юридичного аутсорсингу. Вчені-економісти Л. М. Сатир, В. М. Кепко та Л. І. Стаднік наводять думку, що «консалтинг - є будь-яка допомога у вирішенні поставлених перед підприємством проблем, що надається консультантами». При цьому, з точки зору авторів, основною метою такої діяльності – «поліпшення якості керівництва і керованості підприємства, підвищенні ефективності його діяльності загалом і збільшенні індивідуальної продуктивності праці кожного працівника»². Іншими словами консалтинг спрямований на виявлення та вирішення проблем клієнта. У свою чергу, юридичний консалтинг обумовлений специфікою діяльності відповідних суб'єктів його реалізації. О. С. Марченко пропонує визначати юридичний консалтинг як «професійну діяльність фахівців з різних галузей права, метою якої є надання у консультаційній формі кваліфікованої допомоги фізичним і юридичним особам у вирішенні різноманітних правових питань шляхом правових порад, забезпечення необхідною правовою інформацією і вибору оптимального варіанта вирішення проблеми»³.

Щодо такої форми юридичного супроводження, як юридичний аутсорсинг, перш за все, слід звернути увагу на семантичне значення цього терміну. Аутсорсинг – це економічний термін (*от англ. - outsourcing*) – використання зовнішнього джерела, ресурсів. Так, науковці визначають аутсорсинг, як «залучення сторонніх організацій для виконання певних

¹ Штефура Є. О. Юридичний супровід діяльності закладу вищої освіти. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет. 2022. 66 с.

² Сатир Л. М., Кепко В. М., Стаднік Л. І. Консалтинг – ефективний інструмент організації інноваційної політики підприємницької діяльності. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2020. № 3 (59). С. 121.

³ Марченко О. С. Юридичний консалтинг : конспект лекцій. Харків : НЮА ім. Я. Мудрого, 2019. С. 4.

видів робіт, які не є профільними для даної організації»¹. Одним із підтипів аутсорсингу - є юридичний аутсорсинг. Актуальне визначення юридичного аутсорсингу пропонує Д. С. Рябов, який під цим терміном розуміє «передання суб'єктом господарювання здійснення юридичного обслуговування своєї господарської діяльності іншому суб'єкту господарювання, профільна діяльність якого полягає у виконанні робіт та наданні послуг правового характеру»². Таким чином, юридичний аутсорсинг – це форма юридичного супроводження, при якій суб'єкт підприємницької діяльності, у тому числі, у сфері сільського господарства, віддає частину або усі функції з правового обслуговування сторонній юридичній фірмі або спеціалісту у сфері права. Основна сутність юридичного аутсорсингу полягає у тому, щоб забезпечити професійний юридичний супровід діяльності підприємства без утримання у штаті юриста, або цілого юридичного відділу.

Спільною рисою юридичного консалтингу й юридичного обслуговування є те, що ці форми юридичного супроводження включають в себе професійну діяльність спеціалістів у сфері права, які надають правові послуги, зокрема, підприємцям у сфері сільського господарства. Ключовими відмінностями юридичного консалтингу від юридичного обслуговування є: по-перше, сутність та мета. Так, юридичний консалтинг спрямований на вирішення конкретних правових питань та надання стратегічних рекомендацій, як правило, час від часу. А метою юридичного аутсорсингу є передача всіх або частини юридичних функцій зовнішній компанії для їх системного виконання; по-друге, форма співпраці: при юридичному консалтингу є одноразове надання послуг, а аутсорсинг, у свою чергу, передбачає постійну, систематичну, на постійній основі діяльність; по-третє, форма оплати за послуги: при консалтингу разово оплачується послуга чи консультація, або погодинна оплата; при юридичному аутсорсингу надається щомісячна плата за комплекс послуг. Так, юридичний консалтинг та юридичний аутсорсинг – є основними формами юридичного супроводження підприємницької діяльності у тій чи іншій сфері економіки. Кожна із зазначених форм юридичного супроводження має свої особливості, утім обидві виступають важливими інструментами для ефективного управління підприємницької діяльності, зокрема, у сфері сільського господарства та забезпечення його правової безпеки.

Таким чином, під юридичним супроводженням підприємницької діяльності у сфері сільського господарства пропонуємо розуміти супровід господарської діяльності певного господарюючого суб'єкта, що здійснюється, зокрема, у формах правової роботи юристи, що перебувають у штаті такого суб'єкта, або юридичного консалтингу, або юридичного

¹ Сьогодні й майбутнє офшорного аутсорсингу в Європі. URL: <http://hitech.org.ua/Ukrainian/outsourcingnews/out/index.html>.

² Рябов Д. С. Співвідношення юридичного обслуговування суб'єктів господарювання із поняттями «юридичний аутсорсинг» та «юридичний консалтинг». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 127. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2022/27.pdf.

аутсорсингу, з метою надання правових послуг, які включають консультування, договірну експертизу, судове представництво, податковий супровід, правовий аудит, та спрямовані забезпечення законності діяльності, ефективності та безпеки аграрного бізнесу. Слід зазначити, що метою юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства є мінімізація правових ризиків, правовий захист прав та відповідного суб'єктів господарської діяльності, а також забезпечення відповідності їхньої діяльності чинним нормам права. У цілому юридичне супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства також є важливим елементом управління, який дозволяє забезпечити стабільну та законну роботу відповідного підприємства, із дотриманням вимог законодавства.

Слід також зазначити, що підприємці у сфері сільського господарства також часто стикаються із окремими адміністративними складнощами у сфері юридичного супроводження підприємницької діяльності, що певним чином впливає на їх результативність та ефективність, а також на якість виробленої ними продукції. Такі адміністративні складнощі полягають у заплутаних процедурах управління та веденні юридичної документації, а також необхідності внутрішнього та зовнішнього контролю такого виду підприємницької діяльності. У даному контексті мова йде про адміністративно-правовий аспект юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства, який полягає, зокрема, у забезпеченні дотримання такими підприємствами вимог адміністративного та аграрного законодавства. Адміністративний аспект юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства включає також взаємодію з державними органами, отримання дозволів, ліцензій, контроль за виконанням нормативних актів та оскарження неправомірних рішень органів влади.

Висновок. З наведеного вбачається, що сутність юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства полягає у тому, щоб забезпечити стабільне функціонування аграрного бізнесу, надати правовий захист від ризиків, про які зазначалося на початку даної статті та сприяти розвитку за допомогою комплексних правових послуг. Це дозволяє підприємцям зосередитися на своїй основній діяльності - виробництві та реалізації сільськогосподарської продукції, а вирішення юридичних питань залишити для фахівців із юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства.

Основними аспектами сутності юридичного супроводження підприємницької діяльності у сфері сільського господарства є забезпечення:

- 1) правової безпеки, що полягає у правовому захисті підприємства при вирішенні питань із державними органами і контрагентами;
- 2) контролю за виконанням нормативно-правових актів з боку підприємства при провадженні підприємницької діяльності;
- 3) мінімізації юридичних ризиків;
- 4) проведенні договірної роботи, що полягає, зокрема, у підготовці, аналізі, супроводженні договірної діяльності підприємства;
- 5) правничої допомоги

при врегулюванні земельних правовідносин; б) податкового супроводу; 7) юридичного супроводження процедур ліцензування (отримання ліцензій, наприклад, на використання певних хімікатів) та сертифікації продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Голос України* від 16.03.2003. № 49.
2. Марченко О. С. Юридичний консалтинг : конспект лекцій. Харків : НЮА ім. Я. Мудрого, 2019. 101 с.
3. Охота Ю. В. Підприємницька діяльність в аграрному секторі: сутність, організаційно-правова форма та інші основні аспекти. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/153.pdf.
4. Рябов Д. С. Співвідношення юридичного обслуговування суб'єктів господарювання із поняттями «юридичний аутсорсинг» та «юридичний консалтинг». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2022/27.pdf.
5. Сатир Л. М., Кепко В. М., Стаднік Л. І. Консалтинг – ефективний інструмент організації інноваційної політики підприємницької діяльності. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2020. № 3 (59). С. 119–124.
6. Селіванов В. М. Концептуальні засади Кодексу про підприємництво України. *Право України*. 1995. № 2. С. 3–11.
7. Сичова М. О., Шевченко Н. О. Особливості розвитку підприємництва в аграрному секторі регіону. *Економіка АПК*. 2010. № 13. С. 2–4.
8. Сьогодення й майбутнє офшорного аутсорсингу в Європі. URL: <http://hitech.org.ua/Ukrainian/outsourcingnews/out/index.html>.
9. Штефура Є. О. Юридичний супровід діяльності закладу вищої освіти. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет. 2022. 66 с.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2024

Hryhoriy P. MAROSCHAK

(Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University «Odesa Law Academy», Kyiv, Ukraine)

THE ESSENCE OF LEGAL SUPPORT FOR ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES IN THE AGRICULTURAL SECTOR

The article is devoted to the theoretical and legal analysis of legal support for entrepreneurial activity in the agricultural sector and the study of its essence. Special attention is paid to the main risks of conducting entrepreneurial activity in the agricultural sector. The article proposes a definition of the concept of "entrepreneurial activity in the agricultural sector", and the features of such activity are studied. The thesis is argued that the features of entrepreneurial

activity in the agricultural sector are due to the specifics of climatic and natural conditions, seasonality, high capital intensity, the specifics of land relations and dependence on state support. It is emphasized that the successful development of entrepreneurial activity in the agricultural sector primarily requires effective risk management, investments, an innovative approach to solving basic tasks and high-quality legal support. The main forms of legal support for entrepreneurial activity in the agricultural sector are studied. It is substantiated that in the legal market, in addition to the legal work of lawyers on the staff of enterprises, legal support of activities is also proposed to be carried out in the forms of legal consulting and legal outsourcing. Legal consulting and legal outsourcing are characterized as forms of providing legal support for entrepreneurial activity in the agricultural sector, their common and distinctive features are outlined. The article provides the author's definition of the concept of "legal support for entrepreneurial activity in the agricultural sector".

Keywords: *agribusiness, consulting, entrepreneurial activity, legal protection, agriculture, legal support.*